

Универзитет у Београду, Филозофски факултет –
Одељење за филозофију, Београд

DOI 10.5937/kultura1653211B

УДК 167/168 Беркли Џ.

оригиналан научни рад

БОГ, ПРИРОДА И ЈЕЗИК: ОГЛЕД О БАРКЛИЈЕВОЈ ФИЛОЗОФИЈИ НАУКЕ

Сажетак: Овај рад показује у чему се тачно састоји фикционалистички и инструменталистички карактер Барклијеве филозофије науке, о којем се много говори у новијој литератури о Барклију. То је учињено кроз одговоре на две врсте приговора који се обично постављају барклијевској слици науке: да је његов иматеријализам неускладив са природном узрочношћу и да не може да објасни због чега објекти које проучава природна наука имају сложјену структуру. Ти одговори леже у Барклијевој тези да између догађаја у природи нема каузалне везе, већ да између њих владају семантичке релације знака и означеног. Систем природе конституише језик којим Бог комуницира са коначним бићима.

Кључне речи: Баркли, наука, инструментализам, фикционализам, Бог, узрочност, језик

Циљ овог рада је да критички представи Барклијеву (Berkeley) филозофију науке из *Расправе о принципима људског сазнања* и да, користећи искуства савремене филозофије науке, извуче из Барклијевих аргумената све што је најбоље и што би у највећој мери могло да оснажи његову позицију.¹ Почећемо од преиспитивања његових одговора на приговор да иматеријалистичка филозофија из света избацује сву природну узрочност. Ти одговори су веома занимљиви јер инсистирају на томе да можемо наставити да приписујемо

¹ Овај чланак је настао у оквиру пројекта број 179067, Логичко епистемолошке основе науке и метафизике, Института за филозофију Филозофског факултета у Београду, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

каузалне моћи објектима, упркос томе што је сав говор који објектима приписује каузалне моћи лажан. Ово гледиште почива на изненађујућој тези да између природних догађаја не постоји однос узрока и последице. Уместо тога, између њих владају семантичке релације знака и означеног. На тај начин, природни свет сачињава језик којим Бог комуницира са коначним бићима. На пример, убод оштрим предметом није узрок повреде, он је знак повреде, баш као што и латинично слово L означава возило за обуку возача.

Ову тезу Баркли користи да одбаци још један приговор свом систему. Ако су ствари само скупови идеја које нам открива Бог, како то да многе од њих имају веома комплексну унутрашњу структуру? Приликом разматрања овог приговора Барклијевом систему, размотрићемо и шире питање о томе да ли је он сматрао да наука има истину као циљ или да само нуди објашњења која дају корисна предвиђања. У овом тексту ћемо критички размотрити и приговоре ускладивости иматеријализма са научном праксом, које Баркли сам себи поставља, а одмах затим и одбацује, у параграфима 50-66 *Принципа*. Баркли је у потпуности свестан да се филозофи његовог времена поносе успоном и достигнућима модерне науке, а да иматеријализам угрожава чак и могућност да такав напредак схватимо. Његови одговори образују једну општу слику научне праксе, коју је развио у даљем тексту *Принципа* и коју је сматрао супериорном над материјалистичком. Посебну пажњу у тим одговорима заслужују антиципације савремених инструменталистичких и антиреалистичких филозофија науке.

Ако су ствари идеје и ако су идеје пасивне, онда нема природних узрока. Физички објекти су инертни, а само духови су узроци. Према овим начелима, више не можемо да кажемо да нож сече, ватра пече или лед хлади. Баркли допушта да ово може да изгледа апсурдно. Наш језик је прожет каузалним терминима који се примењују на природне објекте као што су повреде: посекотине, опекотине и промрзлине. Ако дословно следимо Барклијево гледиште, тај начин описивања света је погрешан. Сви искази који физичким објектима приписују узрочну делотворност су лажни, ако их узмемо у смислу који Баркли назива строгим и спекулативним. Међутим, он не препоручује да одустанемо од таквог начина изражавања. Напротив, морамо да размишљамо као учени људи, а говоримо као лаици.² Нећемо сматрати да су искази

2 РНК 51; Референце на Барклијева дела дате су на данас стандардан начин. *Расправа о принципима људског сазнања*, то јест *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge* се стандардно скраћује као РНК,

који објектима приписују каузална својства истинити, али ћемо свеједно наставити да тако говоримо.

Иако је погрешно рећи да нож сече, ватра пече, а лед хлади, нећемо престати да тако говоримо и то не зато што је сувише тешко не изражавати се на такав начин. Уместо тога, Баркли нам дозвољава да такве изразе можемо да задржимо, све док они у нама изазивају права осећања или диспозиције да се понашамо како је неопходно за сопствено благодатање.³ Ово нас може подсетити на његове коментаре о различитим функцијама језика у Уводу *Принципа*. Сврха језика не подразумева само комуникацију идеја, већ и буђење неке страсти, подстицање или одвраћање од неког чина и креирање одређене диспозиције.⁴ Дакле, иако су узрочни искази лажни, они су прихватљиви уколико примарни циљ њиховог изговарања није пуко преношење информација већ, на пример, покушај да некоме помогнемо да нешто избегне или да у њему побудимо неко осећање. Рецимо, када некоме кажемо да ће се опећи на супу, није нам првенствено намера да му саопштимо чињеницу да је супа врела, већ да га спречимо да се опече. Такви искази обављају легитимне језичке функције чак и када су лажни.

Ове набацане идеје можемо да систематизујемо централном Барклијевом тезом о односу између идеја, ако смо већ одбацили да је он каузалан. Ту тезу Баркли износи у 65. параграфу *Принципа*, да је релација између идеја или ствари, коју погрешно сматрамо релацијом узрока и последице, заправо однос између знака и означеног. Бол који трпим када се превише примакнем ватри није каузална последица ватре, већ је ватра знак који ме упозорава да ћу осетити бол ако се сувише приближим. У основи, релације између идеја нису каузалне, него семантичке, а систем природе сачињава језик којим Бог комуницира са коначним бићима. Ово је у директној вези са Барклијевом тврдњом да можемо да задржимо каузални речник зато што изазива реакције код субјеката које су сличне реакцијама какве Бог покушава да изазове у нама својим говором природе. Наиме, ако некога упозорим да ће га опећи ватра, он ће покушати да избегне ватру, а ја ћу на тај начин у њему изазвати понашање које Бог настоји да изазове тако што је ватру учинио знаком за бол од опекотине.

Очигледно, идеја да природни догађаји конституишу језик има много компликација и нејасноћа које овде одмах

а спис *De Motu* као DM. Затим се наводи параграф дела, с тим што се „Introduction”, тј. „Увод” у *Принципе* означава са I.

3 РНК 52.

4 РНК I 20.

морамо да разјаснимо. Од велике користи нам могу бити објашњења Џонатана Дансија (Jonathan Dancy),⁵ који се пак ослања на Грајсову (Grice) дистинкцију између природног и неприродног, односно конвенционалног значења. Претпоставимо да, наспрот Барклију, ипак постоје узрочне везе између природних догађаја. Своје знање о каузалним релацијама можемо да искористимо тако што ћемо са последице закључивати на узрок или предвиђати, на основу узрока, која ће последица наступити. Ако у снегу испред своје зграде угледам трагове шапа, закључићу да је комшија ту прошетао свог пса. И обрнуто, ако знам да се снег брзо топи на високим температурама, могу да предвидим да га сутра већ неће бити испред моје зграде јер временска прогноза за данас најављује изузетно топло време за то доба године. Познавање узрочно последичних веза ми омогућава да из нечега што у овом тренутку посматрам закључим нешто што сада не могу да опазим, било да је у питању узрок на основу последице или последица на основу узрока. Често у вези са таквим закључивањима користимо термин „значи”. Наиме, кажемо да трагови у снегу „значе” да је испред зграде прошао пас. Знам да ће се снег истопити и да ће трагови нестати јер веома топло време „значи” да ће се он истопити и да више неће бити трагова. У том смислу Грајс говори о природном значењу. Неприродно значење је присутно тамо где постоји релација између симбола и ствари. Та релација је конституисана произвољном, али стабилном конвенцијом, коју су увеле намере говорника. На тај начин, у нашем језику, реч „пас” реферира на псе, било у писаном било у изговореном облику, али не постоји ништа у природи што би могло да диктира да управо та реч, а не нека друга, мора да буде коришћена као знак за псе. Говорна или писана инстанца употребе те речи фиксирана је конвенцијом као реферирање на псе. Када знамо шта знак или симбол значе, разумемо на шта они реферирају.⁶

Свакако, језик који је конституисан конвенционалним значењем има изузетно сложену структуру, али за разумевање Барклија је важно само то да он односе између идеја, које погрешно схватамо као каузалне, схвата као релације конвенционалног значења. Баш као што нас црна тачка упозорава на могућу опасност на путу, као што је црна тачка знак опасности, тако нас и визуелна идеја ватре упозорава на бол који може да уследи ако јој превише приђемо. И баш као што разумем шта значи тај саобраћајни знак тако што знам на шта ме упозорава, ја разумем шта значи визуелна

5 Dancy, J. (1987) *Berkeley, An Introduction*, Oxford: Blackwell, p. 116.

6 Grice, P. H. (1957) *Meaning*, *Philosophical Review*, 66, pp. 377-388.

идеја ватре тако што схватам на шта ме упозорава. Када нам Бог говори језиком природе, његова намера није пуко преношење информација. Појединачно визуелно искуство ватре не само да нам просто најављује потенцијални бол, већ нас и охрабрује да га избегавамо. Оно представља један случај употребе језика у циљу подстицања неких поступака или одвраћања од њих. Пошто Бог покушава да у нас усади одговарајуће диспозиције, кроз систем знакова и означеног који конституише природу, не изненађује то што можемо да задржимо каузалне изразе. И они у нас усађују потребне диспозиције. Иако, када кажем да ватра узрокује бол, у „строгом и спекулативном” смислу кажем нешто лажно, ако вас успешно одвраћам да ставите руку у ватру, налазите се у стању које је еквивалентно разумевању онога што Бог хтео да нам саопшти када је ватру учинио знаком за бол.

Гледиште о нашем каузалном жаргону које Баркли излаже у *Принципима* антиципира нешто што савремени филозофи називају „фикционализам”.⁷ Фикционализам се тиче разумевања мисли и говора у областима које су филозофи традиционално сматрали проблематичним. Он представља тезу да многе врсте дискурса, иако су лажне, можемо да задржимо због тога што је њихов циљ другачији од изношења истине. Размотримо, на пример, начин на који говоримо о бројевима. За неке филозофе, искази типа „ $2+2=4$ ” реферирају на апстрактне објекте који постоје у посебним, платонистички схваћеним сферама. За друге, пак, апстрактни објекти не постоје, па би били склони да тврде да су сви математички искази лажни, пошто претпостављају неки предмет на који се односе, а који не постоји. Према фикционалистима то, међутим, уопште не значи да морамо да престанемо да се бавимо математиком и да престанемо да говоримо о бројевима. Уместо тога, само би требало да престанемо да тај говор дословно схватамо и наставимо да говоримо „као да” постоје бројеви јер они представљају корисне фикције. Једна верзија фикционализма, херменеутички фикционализам, сматра да наша уобичајена употреба таквих реченица није дословна и да их ми користимо да бисмо извршили неку другу функцију. С друге стране, револуционарни фикционализам захтева да морамо третирати такве реченице недословно и да о њима морамо размишљати као да поседују функцију која се, у случају који нас овде занима, разликује

7 Kail, P. J. E. Causation, Fictionalism and Non-Cognitivism, in: *Religion and Science in the Age of Enlightenment* ed. Parigi (2010), Dordrecht: Springer, pp. 31-40.

од изражавања чињеница о узрочним релацијама.⁸ Као што смо видели да би Баркли рекао, морамо да размишљамо као учени људи, а говоримо као обичан свет. Сасвим независно од Барклијевог општег становишта о језику Бога, можемо бити сигурни да је значајан део наше свакодневне употребе каузалних израза такав да на један сложен начин подстиче на одређену врсту делања, изазива одређене поступке или усмерава понашање. Велико је питање да ли се то може генерализовати на све каузалне изразе, а аргументисање у прилог различитих верзија фикционализма далеко превазилази циљеве овог рада.⁹

Прави проблем за Барклија представља то што је у потпуности свестан да је одбацивањем природне узрочности себе изложио приговору да је тиме онемогућио научна објашњења.¹⁰ Механицистичка модерна наука је обећавала објашњење понашања физичког света посредством материје у кретању. На питања типа „Зашто се неки догађај догодио?“ могло би бити одговорено навођењем ефицијентног узрока тог догађаја, односно узрока који производи тај догађај. Начин на који је тај догађај произведен и природу ефицијентног узрока треба разумети посредством утицаја једног тела на друго и трансфера кретања са једног тела на друго. Појединачне интеракције могу бити подведене под опште и релативно једноставне законе кретања. Међутим, почетни оптимизам који је присутан у овој слици науке брзо је нестао из многих разлога, од којих се један састоји у тешкоћама везаним за објашњење активних моћи материјалних објеката. Малбраншов (Malbranche) одговор на овај проблем био је окационалистички: материјални објекти немају активне моћи, а целокупна делотворност почива у Богу. Баркли на такву идеју одговара тако што запажа да би то значило да је Бог материју створио без неке посебне сврхе и циља, што представља једну неодговорну и екстравагантну претпоставку.¹¹ С друге стране, Лок (Locke) је пронашао уточиште у метафизичкој скромности. Не разумемо како тела каузално делују једна на друга, али ипак можемо да доносимо генерализације на основу искуства и опсервација и да на основу таквих уопштавања објашњавамо и предвиђамо друге догађаје. Лок догађаје и даље објашњава каузално, мада сматра да је природа узрочности скривена од нас. Ова мешавина

8 Stanley, J. Hermeneutic Fictionalism, in: *Figurative Language*, eds. French, P. and Wettstein, H. (2001), Oxford: Blackwell, pp. 36-71.

9 О фикционализму уопште и различитим верзијама фикционализма Calderon, M. (2005), *Fictionalism in Metaphysics*, Oxford: Clarendon Press.

10 РНК 50.

11 РНК 53.

метафизичке скромности и механицизма присутна је у филозофији још од Њутнове (Newton) *Principia Mathematica*. Баркли нимало не потцењује значај Њутнових открића и пише да је његова позната расправа о механици најбољи кључ за природне науке.¹²

Пре него што се, на крају, осврнемо на Барклијев став о неким значајним цртама Њутнове природне филозофије, морамо да се упознамо са Барклијевом филозофијом науке уопште. Баркли би се сложио да је наука посао извођења генерализација из опсервације. Међутим, такав научни приступ не даје знање ефицијентних узрока који производе последице, већ, уместо тога, увећава наше разумевање, при чему се у делима природе откривају аналогije, хармонија и слагање. Појединачне последице су објашњене, то јест, сведене на општа правила.¹³ Тиме нам Баркли сугерише да он у ствари и не сматра да наука објашњава природне догађаје, због тога што наука редукује појединачне догађаје на правила. Према локовском моделу, наука је објашњавалачка због тога што нас обавештава о узроцима који су делотворни у одређеним врстама догађаја, тако да, када размотримо неки догађај, можемо да објаснимо зашто се догодио тако што ћемо рећи да има одређени узрок. Међутим, редукција појединачних догађаја на такву и такву правилност код Барклија представља пуко бележење да једну врсту ствари следи друга врста ствари, а научник не може да каже зашто се то дешава. Такве правилности утемељују предвиђања. Оне проширују наш видик са онога што је присутно и што нам је блиско и омогућују нам да правимо веома вероватна нагађања, која се тичу ствари веома удаљених у простору и времену, као и да предвиђамо ствари које ће тек настати.¹⁴

Овај акценат на предвиђању и одсуство узрочног објашњења у Барклијевом тексту могао би да значи да је његова филозофија науке инструменталистичка. Инструментализам је, иначе, творевина позног деветнаестог века и има многе варијетете који се суптилно разликују. Бил Њутн Смит (W. H. Newton-Smith) Барклијев инструментализам сумира на следећи начин: „...циљ научног подухвата је пука производња теорија које су емпиријски адекватне у смислу да дају успешна опсервациона предвиђања. Питање истине теоријских постулата науке се једноставно не јавља. Научника

12 РНК 110.

13 РНК 105.

14 РНК 105.

се тиче једино то што такви постулати пружају исправна предвиђања.“¹⁵

У оваквом одређењу Барклијеве позиције има доста тога тачног, али и понечег погрешног. Оно што је исправно тиче се углавном теоријских постулата науке. Међутим, ако Бил Њутн-Смит подразумева да је једини прави циљ барклијевске науке предвиђање, а не покушај да разумемо природу, онда је он у најмању руку на погрешном трагу. Наиме, много раније у *Принципима*, Баркли одговара на оптужбу да његов систем не оставља простора за објашњења, тако што каже да објаснити неку појаву значи показати зашто под одређеним условима имамо такве и такве идеје.¹⁶ Лок је као одговор на таква питања „зашто” наводио ефицијентне узроке. Међутим, неко би, уместо тога могао да се позове на финалне узроке, на циљеве и сврхе неког догађаја. Када ме питају зашто идем у шетњу, одговарам да то чиним ради свог здравља. Дакле, финални узрок мог шетања је моје здравље. У параграфу 108 Баркли нас упозорава да на питања о томе зашто се нешто догодило можемо одговорити истичући различите сврхе којима су прилагођене природне ствари, првобитно створене неизрецивом мудрошћу. Закони нису резултат непроменљивих правилности и нису релације између самих ствари. Они су настали Божијом добротом према људима приликом управљања светом. Пошто су природни закони непосредна последица Божије воље, а не последице слепог механизма, са сигурношћу можемо да претпоставимо да се догађаји одвијају с неком сврхом. На тај начин, бар у принципу, наука може да тежи објашњавању природних догађаја које скреће пажњу на Божије циљеве приликом успостављања закона.

Постулирање финалних узрока, ипак, нема средишње место у Барклијевом схватању науке. Божији циљеви су општег карактера и не могу да нам помогну да откријемо веома специфичне правилности које конституишу природне законе. Те правилности нису сирове, већ представљају правила која сачињавају и воде језик Бога који конституише природни свет. То допушта науци да има веће амбиције од пуког предвиђања. Наука може да тежи интерпретацији. У издању *Принципа* из 1710. године Баркли пише да постоје два начина учења језика. Један начин је учењем правила, а други је кроз праксу. Неко може веома добро владати језиком природе, а да уопште не зна његову граматику или правило

15 Newton-Smith, W. H. Berkeley's Philosophy of Science, in: *Essays on Berkeley, A Tercentennial Celebration*, eds. Foster, J. and Robinson, H. (1985), Oxford: Clarendon Press, p. 149.

16 РНК 50.

на основу којег је нешто такво и такво.¹⁷ Први део ове тезе се ослања на однос обичног човека према природном свету. Обични људи, лаици, заиста разумеју свет у смислу да, када праве предвиђања и понашају се у складу са њима, поступају баш као да разумеју да Бог комуницира са њима. Међутим, метафизичар као што је Баркли зна да су релације које сматрамо каузалним у ствари семантичке. И научник би могао то да зна и његово разумевање би могло да буде друге врсте. Он би преобразио претеоријско схватање света у разумевање правила којима се руководи језик Бога. На тај начин, он би сазнавао значења Божијих исказа.

Такво гледиште о циљевима науке и природа Божијег језика спајају се у Барклијевом одговору на један други потенцијални приговор, који износи у параграфу 60. Знамо да је у свету природе присутна огромна сложеност, да биљке и животиње, на пример, имају изузетно комплексну унутрашњу структуру, а један велики део ове структуре и сложености је нешто што не перципирамо. Због чега имамо такву скривену сложеност? Ако је свет заиста низ идеја које узрокује Бог, зашто онда постоји потреба да биљке, животиње и остатак створеног има унутрашње процесе, нарочито ако су такви унутрашњи процеси каузално неделотворни? Овај приговор се тиче научне праксе, пошто наука истражује унутрашњу структуру ствари. Он нарочито брине Барклија зато што је домен опажљивих феномена у његово доба знатно проширен изумом микроскопа и телескопа. Оба оптичка инструмента открила су људима сфере ствари које су претходно биле неопажене. Барклијев одговор има следећу структуру: сваки језик којим владамо има коначан речник и коначан скуп правила којим се његова употреба руководи. Та правила одређују како се језик може комбиновати да бисмо образовали смислене реченице. Оно што реченица значи делимично је функција речи које садржи, а делимично и његове структуре која изражава композициона правила. Језици могу да имају велику експресивну моћ, пошто нам тај коначни скуп правила и коначни речник може омогућити да изразимо огромну разноликост мисли. Разлог томе лежи у чињеници да значење реченица систематски зависи и од правила и од речника, а они су од виталног значаја за нашу способност да генеришемо и разумемо нове реченице. Без тога би наша способност да састављамо нове реченице и да их разумемо постала необјашњива. У исто време, да бисмо језиком изразили било какву сложену мисао, морамо бити ограничени правилима која диктирају састављање реченица. У Божијем језику постоји велика, мада коначна залиха врста идеја. Оне

17 РНК 108.

се могу комбиновати да би образовале сложеније знакове, аналогно реченицама српског језика које су изграђене из коначне залихе речи српског језика, према правилима којим се руководи исправно формирање. Ако претпоставимо, као Баркли, да природа сачињава један језик, комплексни знаци које свакодневно опажамо морају да буду производ коначног речника и коначног скупа правила. То објашњава зашто постоје унутрашње структуре које су сасвим контингентно неопажене.

Баркли тврди да је разлог зашто су идеје формиране као машине, као правилне и вештачке комбинације, исти као и разлог због чега су слова комбинована у речи. Да би мало првобитних идеја могло да означава велики број последица и поступака, оне морају да буду различито искомбиноване. Њихове комбинације морају да се руководе правилима и буду последица мудре замисли.¹⁸ Барклијево излагање о комбиновању слова у речи је промашај јер су начини на које се слова спајају да би формирала речи потпуно различити од начина на које се речи спајају да би образовале нове реченице. Ипак, нећемо му превише замерити јер је поента јасна: истраживањем комплексности света, нарочито укључујући унутрашњу структуру природних објеката, долазимо до разумевања општих правила којима се руководи језик Бога.¹⁹ То нам помаже да интерпретирамо значење појединачних догађаја.

Морамо признати да је Барклијев програм за науку у *Принципима* управо претерано програмски. Релативно је лако разумети његово становиште на такав апстрактан и уопштен начин на који се бави приговором о комплексности, али тешко је увидети како оно функционише у ситним детаљима. Барклијева размишљања покреће његов амбивалентан став према успесима модерне науке, а нарочито Њутнове механике. Сматрао је да су њутновска наука и Локова филозофска потпора те науке увеле у игру метафизичке и епистемолошке претпоставке које стоје на путу исправном бављењу науком. Један од Барклијевих циљева, посебно наглашен у поднаслову *Принципа*, јесте и истраживање главних узрока грешака и тешкоћа у наукама. Очигледну тешкоћу је представљала претпоставка да материјална супстанција има моћи и унутрашње структуре које су скривене од нас. То је Локова позиција и она је била извор скептицизма који је Баркли помињао још у раној фази свог „Увода”. Наиме, то

18 РНК 65.

19 РНК 101.

је нејасност ствари или природна слабост и несавршеност нашег разума.²⁰

Баркли приговара и Њутновој тези да тела заузимају место у апсолутном простору и тренутке у апсолутном времену. Време, према Њутновом гледишту, постоји независно од нашег опажања или нашег мерења и представља неку врсту супстанције у којој се одвијају догађаји. Чак и када се ствари не би мењале, постојала би мера трајања тих истих непроменљивих ствари. Много раније у *Принципима* Баркли наговештава своје слагање са тезом да време представља само неку врсту релације између различитих догађаја.²¹ За њега, то су само низови идеја. На сличан начин, апсолутни простор је у њутновском свету схваћен као нека врста контејнера који заузимају тела. Напад на апсолутност простора²² садржи један куриозитет који расветљава Барклијеvu филозофију науке на веома занимљив начин. Наиме, пошто за Барклија простор није контејнер у којем су смештене ствари, већ се састоји од релација у којима стоје објекти, кретање објеката са једног места на друго релативно је у односу на неки други објекат, а не у односу на апсолутни простор. Међутим, Баркли прави разлику и између привидног и стварног кретања објеката. Ако стојим поред пута и аутомобили се крећу поред мене, они јесу у стварном кретању. А ако седим у аутобусу који се креће, куће изгледају као да се крећу поред мене, али у ствари мирују. Њихово кретање је само привидно. Баркли сматра да у оквиру свог система, у којем нема апсолутног простора, може да објасни разлику између привидног и стварног кретања. Да би се тело стварно кретало, оно захтева да на њега буде примењена нека сила или дејство. Аутомобил се стварно креће јер је на њега примењена нека сила, док је кретање кућа само привидно.²³ У издању *Принципа* из 1710. године исти одељак реферира на „утиснуту силу” и „моћ која може произвести промену места.” То је веома збуњујуће јер Баркли наизглед не може да дозволи моћи и силе, ако претпоставимо све што знамо о инертности идеја у његовој филозофији.

Одговор лежи у начину на који он третира појам силе. Тај појам није нешто што се односи на стварне моћи, већ уместо тога има корисну функцију у науци. Управо у том смислу он јесте инструменталиста у филозофији науке. Употреба термина као што је „сила” у *Принципима* најављује развијену

20 РНК I 2.

21 РНК 97-8.

22 РНК 112-7.

23 РНК 115.

теорију употребе таквих термина у науци коју је развио у спису *De Motu* (*О кретању*), објављеном 1721. године. Ту је тврдио да су „сила” и „гравитација” термини који су корисни за размишљање и рачунање о кретању и телима која се крећу. Међутим, они нису корисни за разумевање просте природе самог кретања. Што се тиче „привлачења”, тачно је да га је увео Њутн, али не као истински, физички квалитет, већ само као математичку хипотезу.²⁴ Наука користи теоријске ентитете да би објаснила опаљљиве феномене, док су, грубо речено, теоријски ентитети теоријски због тога што нису опаљљиви. Према тако схваћеним теоријским ентитетима можемо да заузмемо два општа става. Можемо да будемо реалисти, у смислу да тврдимо да они реферирају на стварна својства света. У том смислу бисмо морали да тврдимо да силе постоје, пошто објашњавају релевантне феномене. Инструментализам пориче да нас употреба таквих термина обавезује или да уопште има намеру да нас обавезе на прихватање постојања таквих теоријских ентитета као што су силе. Уместо тога, термини као што је „сила” представљају просто један начин изражавања који нам помаже да правимо предвиђања.²⁵ Они су од велике користи за формулисање теорија, као и за прорачуне кретања, иако у самој истини ствари и у телима која стварно постоје можемо само узалуд да их тражимо, као и геометријске фикције настале математичком апстракцијом.²⁶

Оно што је из Барклијеве перспективе значајно у њутновском схватању света нису његове очигледне метафизичке претпоставке, већ начин на који он пружа математички оквир за предвиђања. Термини као што је „сила” јесу савршено прихватљиви када их не узимамо као дослован опис стварности.

ЛИТЕРАТУРА:

Berkeley, G. *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge*, in: *George Berkeley, Philosophical Writings*, ed. Clarke, D. M. (2008), Cambridge: Cambridge University Press.

Berkeley, G. *De Motu*, in: *George Berkeley, Philosophical Writings*, ed. Clarke, D. M. (2008), Cambridge: Cambridge University Press.

Calderon, M. (2005) *Fictionalism in Metaphysics*, Oxford: Clarendon Press.

Dancy, J. (1987) *Berkeley, An Introduction*, Oxford: Blackwell.

24 DM 17.

25 DM 28.

26 DM 39.

Grice, P. H. (1957) Meaning, *Philosophical Review*, No. 66.

Kail, P. J. E. Causation, Fictionalism and Non-Cognitivism, in: *Religion and Science in the Age of Enlightenment* ed. Parigi (2010), Dordrecht: Springer.

Newton-Smith, W. H. Berkeley's Philosophy of Science, in: *Essays on Berkeley, A Tercentennial Celebration*, eds. Foster, J. and Robinson, H. (1985), Oxford: Clarendon Press.

Stanley, J. Hermeneutic Fictionalism, in: *Figurative Language*, eds. French, P. and Wettstein, H. (2001), Oxford: Blackwell.

Mašan Bogdanovski

University in Belgrade, Faculty of Philosophy –
Department of Philosophy, Belgrade

GOD, NATURE AND LANGUAGE: AN ESSAY ON BERKELEY'S PHILOSOPHY OF SCIENCE

Abstract

This paper gives a critical account of the precise character of Berkeley's fictionalism and instrumentalism in his philosophy of science. Two replies are given to the objections typically raised against his vision of science and its incompatibility with the scientific practice. The first objection claims that his immaterialism is incompatible with the natural causation, and the second that it is not able to give an explanation for the complex structure of issues raised by natural sciences. The replies rely on Berkeley's thesis concerning the language of God, claiming that there are no causal but only semantic relations between the signs and the signified in the world. The system of nature constitutes a language which God uses to communicate with the finite creatures.

Key words: *Berkeley, science, instrumentalism, fictionalism, God, causation, language*